Исаев В. Чăваш фотографине никĕслекенĕ : [К.В. Иванов] / В. Исаев // Ялав. – 1985. – № 9. – С. 22-23.

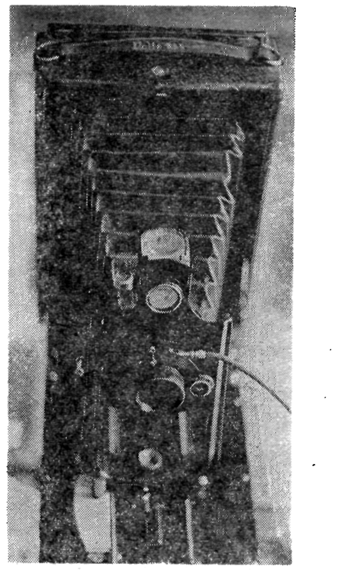

ЧĂВАШ ФОТОГРАФИНЕ НИКĔС ЛЕКЕНĔ

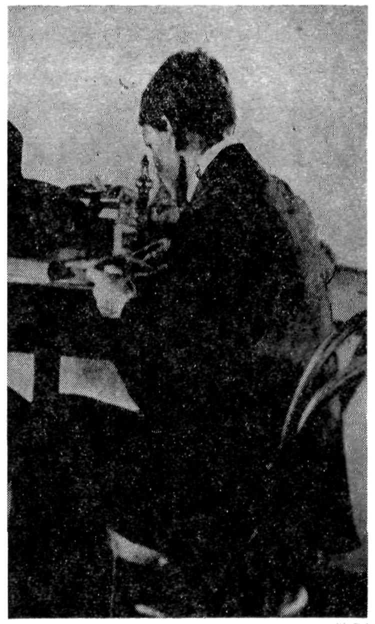

Константин ИВАНОВĂН пултарулăхĕ пуян та нумай енлĕ. Поэзире, куçарура, живописре çитĕнÿсем тунă вăхăтрах фотографипе те ăнăçлă ĕçленĕ вăл. Поэт пурăннă тапхăрта, паллах, фотографи сăмах эпир халĕ космос сăмаха хăнăхса пынă евĕрех пулнă. Çак ĕç пурнăçа тин çеç кĕме пуçланă-ха.

1839 çула ученăйсем фотографи çуралнă çул тесе шутлаççĕ. Чи малтанхи ÿкерчĕксем çынсене тĕлĕнтермеллипех тĕлĕнтернĕ. Поль Деларош художник фотоаппаратпа ÿкерсе илнĕ картинăсемпе паллашнă хыççăн, унăн пысăк пуласлăхне палăртса, Парижри наукăсен Академийĕнче çапла пĕлтернĕ: «Паянтан пуçласа живопиç вилчĕ!».

Дагеротиппа ÿкересси часах Европăпа Америка çĕршывĕнче те анлăн сарăлать. Фотографсем çак меслетпе хăюллăнах жанрлă портретсем те ăсталама тытăнаççĕ.

Пирĕн вăхăтра фотографи пĕлтерĕшĕ калама çук анлăланчĕ. Ученăйсен чи шанчăклă тусĕ вăл, наукăпа тĕпчев ĕçĕсенче вăрттăнлăхсене уçса пама пулăшаканĕ те. Фотографи — халăх пурнăçне ÿкерсе, ăруран ăрăва асăнмалăх хăваракан палăк. Халĕ ăçта кăна усă курмаççĕ пулĕ унпа! Этнографире, археологире, астрономире, металлографире, биологире — пур çĕрте те... Телевидени пулăшнипе тĕнче уçлăхĕнчен те репортаж илме пултаратпăр. Çĕр чăмăрне космосран кăтартни, уйăхăн куçа курăнман енне фотокамерăпа ÿкерсе илни, ытти планетăсен «портречĕсене» çĕр çыннисене парнелени тата!.. Çак фантастикăлла çитĕнÿсем тĕлĕнтермĕш фотографи калама çук çÿллĕ шая çĕкленнине пĕлтереççĕ. Ку чухнехи фотографи — ĕнентерекен документ та, космос телерепортерĕ те.

Çакна каламалла: чи малтан фотоаппаратпа художниксем ÿкерме вĕреннĕ. Композици, форма тĕлĕшĕнчен камерăпа ÿкернĕ пейзажсем чун-чĕрене илемлĕхпе тыткăнланă. Çакнашкал фотопортретсем йÿнĕ тăман пулин те, асăнмалăх ÿкерттерекенсем ательесенчен татăла пĕлмен. Малтанхи фотомаçтăрсем техникăна алла илесси пирки ытларах вăй хунă пулсан, кайрантарахрисем — творчество шыравĕсене кăмăлланă. Йăлтăркка хĕвел — пĕртен-пĕр çутатмăш пулнă. Çавăнпа та портретсем ÿкерекен ательесен тăррине кантăкпа витме тивнĕ. Фотокамерисем арча пек пысăк, мелсĕр пулнă. Фотограф ÿкерессе куçа мăч та хупмасăр темĕн вăхăтчен кĕтсе ларма тивнĕ.

Шишкин художник-пейзажист «Истоки Волги» текен картинине шăпах хăй фотографипе хавхаланнă çулсенче çырать. Çак произведение çырма художнике фотосăнсем пулăшнă. Çамрăк чухне Архип Куинджи пĕр чаплă фотограф ателйинче ретушерта ĕçленĕ. Врубель вара «Демон» картинăри пейзажсене шăпах фотографирен илнĕ. Çакă та паллă, Репинпа Крамской Тарас Шевченко портретне, Репин—Л. Н. Толстой портретне, урхамах çинче ларакан М. В. Фрунзе портретне И. Бродский художник фотографисем тăрăх ÿкернĕ.

Наукăллă экспедицисене ученăйсем хăйсемпе пĕрле художниксене мар, фотографсене илнĕ. Çынсем хăйсен хваттерĕсене илемлетме гравюрăсем вырăнне фотопортретсемпе пейзажсем çапма тытăннă. Франци художникĕ Делакруа хăйĕн дневникĕнче çапла çырса хунă: «...Фотографипе ĕçлес, унăн пур майĕсемпе те лайăххăн усă курас пулсан — вăл художество тĕнчине этемлĕх халиччен курман майсемпе тĕлĕнтерме пултарĕччĕ».

Фотографие час-часах халăх историне упраканĕ вырăнне хурса хаклаççĕ. Тĕрĕс çакă. Тĕслĕхрен, фотокамера этемлĕхе ĕмĕр-ĕмĕр асăнмалăх революци корифейисене — генилле Маркспа Энгельса тата Ленина ÿкерсе хăварнă. Çакă паллă, пĕтĕм тĕнчери пролетариатăн пулас çулпуçĕ В. И. Ленин портретне чи малтан Чĕмпĕр фотографĕ ÿкернĕ. Ун чухне виççĕри ача кăна пулнă Володя Ульянов. 1879 çулта Ульяновсем пĕтĕм килйышĕпе тепре ÿкерĕнеççĕ.

Халĕ вăл фотографие эпир «Ульяновсен çемйи» ятпа пĕлетпĕр. Фотоÿкерчĕкре эпир паллакан ха[illegible] сăнарсем: ашшĕ — Илья Николаевич, амăшĕ — Мария Александровна тата вĕсен ывăлĕсемпе хĕрĕсем — Ольга, Мария, Александр, Дмитрий Анна, Владимир. Çак историлле икĕ фотографи пĕлтерĕшне палăртса, вĕсене фотограф мĕнле ăсталăхпа ÿкернине пăхса тухар.

Вĕсене иккĕшне те ательере, чаршав умĕнче, кăнтăр çутипе ÿкернĕ. Тÿрех курăнать: фотограф опытлă та ăста çын. Ÿкерсе илес умĕн кашнинех мĕнле лармаллине, алла мĕнле хумаллине, мĕнлерех пăхмаллине каланă курăнать.

Жанрла портретра этем алли — характера уçăмлăн кăтартакан деталь. Ахальтен мар ăна художниксем иккĕмĕш пит-куç, теççĕ. Алла мĕнле тытнинчен эпир çыннăн характерне, миçе çултине, лăпкă е хĕрÿ чунлине, сывлăхне, мĕнле профессипе ĕçленине, шухăш-кăмăлне пĕлме пултаратпăр. Хăш чухне алă пит-куç улшăнăвĕнчен те ытларах «каласа» пама пултарать. Çавăнпа та портрет жанрĕнче алла мĕнле тытни фотографие чылай пуянлатать.

«Ульяновсен çемйи» фотографие ÿкернĕренпе çĕр çул ытла иртрĕ пулин те, вăл ленинианăра чи лайăх фотографисенчен пĕри шутланать. Ăна ăслă та пысăк чунлă фотомаçтăр ÿкерни куçкĕретех. Вăл — Чĕмпĕрти чи малтанхи прогрессивлă фотохудожниксенчен пĕри. Унăн пархатарлă опытне ыттисем анлăн сарнă.

Çавăн пек çÿллĕ шайри произведенисем шутĕнче эпир чăваш халăхĕн литература никĕсне хывакан Константин Васильевич Иванов фотоĕçĕсенче куратпăр. Чăвашсен чи малтанхи фотоÿкеревçине Чĕмпĕр ăстисем хавхалантарнă.

Вилĕмсĕр «Нарспи» авторĕ Константин Иванов фотографие хĕвелĕн çичĕ тĕслĕ пайăркипе ÿкерекен [illegible]млă тĕлĕнтермĕш тесе шутланă. Ашшĕ килтен [illegible]са тăракан укçана перекетлесе, кивçене кĕрсе, Константин Васильевич фотоаппарат туянать.

Поэт çутă техникине лайăх чухланă. Ĕçре ăна «Практический учебник для фотографии» кĕнеке нумай пулăшнă. Чĕмпĕрти чапа тухнă фотографсем патне çÿренĕ, çутăпа мĕнле ĕçлемеллине, режиссура вăрттăнлăхĕсене алла илнĕ. Чĕмпĕрти учительсем хатĕрлекен чăваш шкулĕнче каярах хăй те фотокружок уçнă. Фотоаппаратпа ÿкерме вĕренессине кашни учителĕн тивĕçĕ тесе шутланă.

Пушă вăхăтра Константин Иванов нумай ÿкернĕ. Вăл хăйĕн «виçĕ уралла тусĕпе» шкул фермисене çитнĕ, Сĕве леш енчи илемлĕ вырăнсене, пасар кунĕсенче чăваш хресченĕсене ÿкере-ÿкере илнĕ. Архивра «Вутă шаршанлани», «Шкул ферми тата теплицăсем туни» ятпа упранакан кадрсем поэтăн репортаж меслечĕпе ÿкернĕ сăнавлă ĕçĕсем шутланаççĕ.

Константин Иванов асăнмалăх ÿкернĕ хаклăран та хаклă кадрсенче — чăваш халăхĕн аслă просветителĕ И. Я. Яковлев, чăвашсен малтанхи композиторĕсем, поэчĕсемпе писателĕсем, ученăйсем, педагогсем, актерсемпе юрăççем. Çак фотодокументсем тăрăх эпир Яковлев шкулĕнче воспитани ĕçне мĕнле туса пынине, ачасем мĕнле классенче вĕреннине, мĕн тăхăннине, мастерскойсенче мĕнле ĕç хатĕрĕсемпе, мĕнле лампăсемпе усă курнине — йăлтах-йăлтах пĕлетпĕр.

Жанрла фотографисенчен Константин Ивановăн «Чей ĕçни» кадрĕ питĕ ăнăçлă пулнине палăртмалла. Кунта поэт И. Я. Яковлев хăйĕн мăшăрĕпе тата мăнукĕпе шăкăл-шăкăл калаçса, чей ĕççе ларнă самантпа паллаштарать. Нимĕн те калаймăн, питĕ ăшă, кăмăллă фотоÿкерчĕк. Жанрла фотографисен шутне поэт хăйĕн тусĕсемпе ÿкерĕннĕ фото та кĕрет. Акă, ĕмĕр манми самант: К. Ивановпа пĕрле Н. Шупуççынни, П. Пазухин, Ф. Тимофеев лараççĕ. «К. В. Иванов хăйĕн Чĕмпĕрти хваттерĕнче Квинтилиан шăллĕпе», «К. В. Иванов хăйĕн юлташĕсемпе Ф. Сергеевпа тата Н. Беляевпа», «Чĕмпĕрти чăваш шкулĕнчи вĕренÿ мастерскойĕ», «К. В. Иванов хăйĕн фотолабораторийĕнче», «Чĕмпĕрти чăваш шкулĕнче вĕренекенсен симфони оркестрĕ» — фотоÿкерчĕксем поэтăн чăн-чăн пысăк ăсталăхпа тунă произведенийĕсем.

Çак ĕçсенче эпир каллех «калаçакан алăсене» асăрхатпăр: И. Я. Яковлев кунта улăп пек çирĕп чун-хаваллă, поэт хăй те хавхаланullă, тусĕсем ĕçлĕхлĕ, Ф. П. Павлов композитор мал ĕмĕтлĕ. Асăнмалăх ÿкернĕ фотографисенче те Иванов хăйĕн пуян шухăшлавне, режиссурăллă мелсене Чĕмпĕр фотографĕсенчен вĕренсе, творчествăлла усă курнине кăтартать.

Поэт малашлăха инçетрен курса тăнă. Çав хаклă самантсене пире ĕмĕрлĕх парнелесе хăварма васканă тейĕн. Çакна «К. В. Иванов хăйĕн Чĕмпĕрти хваттерĕнче» фотоÿкерчĕксем те çирĕплетсе параççĕ. Виçĕ ÿкерчĕке юнашар хурсан, поэт пурăннă тата ĕçленĕ хваттер ăшчикки ал тупанĕ çинчи пек куç умне тухса тăрать.

Стена çинче амăшĕпе шăллĕн портречĕсем, юнашар — Италири Чĕрĕлĕх тапхăрĕнчи художниксен ĕçĕсенчен поэт хăй ÿкерсе илнĕ «Джоконда», «Сикстинская мадонна» картинăсен репродукцийĕсем. Кантăк çинче — типме хунă негатив-пластинкăсем. Çак панорама-ÿкерчĕксем тăрăх эпир поэт мĕнле хавхаланупа пурăннине, унăн тĕнчекурăмне яр-уççăн курса тăратпăр.

Константин Иванов çав чаплă кадрсене çитмĕл çул каялла ÿкернĕ пулин те вĕсен пĕлтерĕшĕ паян кун та пысăк. Çулсем иртнĕçем вĕсен хакĕ ÿссех пырать.

К. В. Иванов ÿкернĕ сăнсене халĕ хрестоматисенче, наукăлла тĕпчевсенче, хаçат-журналсенче пичетлеççĕ, музейсенчи экспонатсенче куратпăр. Константин Иванов фотопа интересленмен пулсан, чăвашсен Чĕмпĕр тапхăрĕнчи культурăпа çутĕç летопиçĕ чылай чухăнрах курăннă пулĕччĕ. Халĕ вăл ÿкернĕ фотографисене эпир поэтăн «Чĕмпĕр репортажĕсем» вырăнне хурса хаклатпăр, поэта Гелиосăн çутă куçлă камерипе туслашса, фотопублицистла лайăх ÿкерчĕксем туса хăварнăшăн пуç тайса асăнатпăр.

Виталий ИСАЕВ